

Planlegging av systematisk innsamling og registrering av fagterminologi i og for universitets- og høyskolesektoren

---

Jan Hoel

Språkrådet i Norge

Tässä artikkelissa kuvaillaan Norjan korkeakoulusektorilla toteutetun työn mallintamiseen tähtäävän terminologiahankkeen taustoja ja suunnittelua. Hankkeen taustalla on lainsäädännön korkeakoulujen opetuskieltä koskevat muutokset vuonna 2002 ja erityisesti vuonna 2009 korkeakouluja koskevaan lakiin lisätty säännös, joka asettaa konkreettisia vaatimuksia erikoiskielen ylläpitämiselle ja kehittämiselle norjan kielellä. Artikkelissa pohditaan, miten koulutuspoliittiset päätökset ovat vaikuttaneet erikoiskielen asemaan korkeakouluissa, sekä kuinka tämä puolestaan on vaikuttanut kielipolitiikkaan. Yksi johtopäätöksistä on, että uutta säännöstä ei korkeakoulumaailmassa täysin noudateta, koska siihen ei liity taloudellisia tai rikosoikeudellisia seuraamuksia. Korkeakoulusektorin odotetaan kehittävän kielistrategioita, joiden tarkoituksena on vastata englannin kielen kasvavaan paineeseen ja tukea oman kielen laaja-alaista rinnakkaista käyttöä. Vuonna 2015 kaikilla kahdeksalla yliopistolla on kielistrategia, mutta vain 25 % korkeakouluista on laatinnut sellaisen. Strategioiden operationalisointi kielenkäytön tasolle sekä eri toimien seuranta on vielä puutteellista. Sekä alakohtaista tiedotus- ja asennetyötä tarvitaan näin ollen vielä paljon ennen kuin todellinen rinnakkaiskielisyys saavutetaan.

Nøkkelord: mønsterpraksis, terminologi og fagspråk, universitets- og høyskolesektoren, utdanningspolitikk, språkpolitikk

1 Innledning

I denne artikkelen gjør jeg rede for bakgrunnen for og planleggingen av et mønsterpraksisprosjekt for terminologiarbeid i universitets- og høyskolesektoren. I en annen artikkel i denne publikasjonen forteller min kollega Våge om gjennomføringen av prosjektet. Bakgrunnen er blant annet en ny bestemmelse som ble tatt inn i lov om universiteter og høyskoler i 2009, og som stiller håndfaste og strenge krav til sektoren ved å gi den ansvaret for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk.

Siden 2007 har mange læresteder for høyere utdanning utarbeidet skriftlige strategier for språk og språkbruk i sin virksomhet som en følge av trusselen fra engelsk mot norsk fagspråk i sektoren. De akademiske fagenes terminologi er iblant nevnt og tillagt betydning i slike dokumenter, men det er få eksempler på systematisk oppfølgende handling i sektoren for å sikre slik terminologi på norsk.

Artikkelen viser hvordan utdanningspolitiske beslutninger har hatt innvirkning på situasjonen for norsk fagspråk i høyere utdanning, og hvordan dette i sin tur har påvirket deler av den norske språkpolitikken de siste årene. Språkrådet skal være en samordningsinstans for terminologiarbeidet i Norge. Det er derfor naturlig at Språkrådet har tatt et initiativ til å få omsatt den nye lovbestemmelsens intensjon i konkret handling.

2 Lovendring i internasjonaliseringens tegn

I 2002 ble universitets- og høyskoleloven endret ved at denne bestemmelsen ble opphevet:

Undervisningsspråket skal til vanlig være norsk.

Etter opphevingen var det ikke lenger noen bestemmelse i loven om undervisningsspråket ved høyere læresteder. I Odelstingsproposisjon nr. 40 (Ot.prp. nr. 40 (2001–2002)) ble opphevingen begrunnet med et ønske om at høyere utdanningsinstitusjoner skulle bygge opp et fagtilbud på engelsk og eventuelt andre fremmedspråk for å sikre internasjonalisering av norsk utdanning og forskning (Regjeringen 2002). Det ansvarlige departementet for undervisning og høyere utdanning vurderte det slik at lovbestemmelsen kunne være til hinder for internasjonaliseringen. Departementet understreket imidlertid at det å styrke norsk språkkultur og bevare og videreutvikle norsk fagterminologi fortsatt var en viktig oppgave for institusjonene.

Engstelsen for å ikke være internasjonal nok hadde sammenheng med Bologna-prosessen, som ble påbegynt i 1999 med undertegningen av Bolognadeklarasjonen med sikte på å skape et felles europeisk område for høyere utdanning. I Norge førte dette til kvalitetsreformen i høyere utdanning, som blant annet bidro til omleggingen av det tidligere tredelte gradssystemet med *grunnfag*, *mellomfag* og *hovedfag* til et felles europeisk, todelt system med gradene *bachelor* og *master*.

2.1 Konsekvenser av lovendringen

Det gikk ikke lang tid før internasjonaliseringen førte til utstrakt bruk av engelsk i undervisningen for å ta hensyn til utvekslingsstudenter uten norskkunnskaper. Opprinnelig var ideen at utveksling av studenter skulle bidra til utbredelse av kunnskap om vertsnasjonens språk og kultur. I praksis ble imidlertid engelsk tatt i bruk som undervisningsspråk, også der det deltok utvekslingsstudenter sammen med norske studenter. Etter hvert ble det også gitt undervisning på engelsk til grupper med bare norske studenter, i all hovedsak på masternivå, ut fra den tanken at de slik best kunne forberedes på internasjonal utveksling og karriere. Dette ga seg utslag i færre masterprogrammer undervist på norsk og flere undervist på engelsk. En undersøkelse av masterprogrammer på engelsk i Norge (Schwach 2009: 47–48), utført for Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU), viser således at antall studieprogrammer på masternivå (60 studiepoeng eller mer) i norsk UoH-sektor var 784 i høstsemesteret 2007 mot 733 i høstsemesteret 2008, mens antall studieprogrammer på engelsk på samme nivå økte fra 143 i høstsemesteret 2007 til 170 i høstsemesteret 2008. Samtidig ble det gradvis vanligere å skrive masteroppgaver på engelsk. Den samme undersøkelsen (ibid.: 60) viser at andelen innleverte hovedfagsoppgaver og masteroppgaver på norsk ved norske universiteter og høyskoler falt fra 83 til 74 prosent fra 1986 til 2006. I samme tidsrom økte tilsvarende andel på engelsk fra 9 til 21 prosent. I dag blir fire av ti masteroppgaver i Norge skrevet på engelsk.

Engelsk trengte seg dessuten på i forskningspublisering fordi publisering i internasjonalt innflytelsesrike publiseringskanaler ble mest meritterende med det nye publiseringsystemet som ble innført i UoH-sektoren i 2006. Bruken av engelskspråklige lærebøker økte i takt med utviklingen, antakelig også fordi utgivelse av lærebøker ikke er akademisk meritterende i det nye belønningssystemet for forskningspublisering. Det har fått til følge at det blir skrevet og gitt ut færre eller ingen lærebøker på norsk i enkelte fag. En klar indikasjon på dette kan ses i en kartlegging fra vårsemestret 2013 av språket i pensum ved 19 ulike norske læresteder som omfattet 53 studieprogrammer i sju fag på bachelor- og masternivå (Schwach & Mæsel 2013: 59), utført for Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU). I det undersøkte pensumutvalget

var antall sider på norsk 13 453 på masternivå, mot 14 057 sider på engelsk. De tilsvarende tall for bachelornivå var 99 362 sider på norsk mot 31 703 sider på engelsk. Det er vanskelig å finne fyllestgjørende statistikk for det relative bruksforholdet mellom lærebøker på engelsk og norsk i UoH-sektoren. Statistikk fra Den Norske Forleggerforening (2013: 2014) viser imidlertid at antall *nye* fagbøker for høyere utdanning utgitt i Norge gikk ned fra 324 i 2012 til 311 i 2013. Dessuten gikk nettoomsetningen av kategorien *lærebøker og fagbøker* utgitt i Norge ned fra ca. NOK 100 millioner i 2008 til ca. NOK 60 millioner i 2013.

Engelsk fagspråk fikk slik etter hvert en dominerende stilling innenfor mange akademiske fag. Det spredte seg etter noen år en gryende erkjennelse av at norsk fagspråk kunne bli den store taperen.

3 Hva ble gjort?

I 2005 oppnevnte Språkrådets styre en strategigruppe som skulle se på situasjonen for norsk språk i lys av internasjonaliseringen. I mandatet for gruppens arbeid understrekes det at norsk språk på grunn av den sterke engelskspråklige innflytelsen kan gå en usikker framtid i møte som *samfunnsbærende språk*, det vil si det språket som alle felles samfunnsinstitusjoner benytter og er avhengige av:

Målet for språkpolitikken er å leggja eit best mogeleg grunnlag for at norsk skal vera eit samfunnsberande skriftspråk om hundre år. Men [...] Framtida for norsk språk – til liks med andre europeiske språk – er utrygg. (Språkrådet 2005: 12)

I oktober samme år la strategigruppen fram sin rapport *Norsk i hundre! – Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi*. I rapportens kapittel 11 ”Presist fagspråk – eit avgjerande vilkår” går det fram at velutviklet og godt vedlikeholdt norsk terminologi og fagspråk er en forutsetning for at norsk språk skal kunne forsvare sin stilling som nasjonalt bruksspråk og samfunnsbærende språk overfor engelsk:

Skal norsk bli brukt på alle område i samfunnet også i framtida, er vi avhengige av at det finst norsk terminologi og eit levande norsk fagspråk som kan fungera ved sida av det engelske på alle fagområde. (Ibid.: 138)

I rapportens sammendrag blir det skissert forslag til tolv avgjørende tiltak, blant annet det følgende, som gjelder UoH-sektoren. Det fastslås der at UoH-sektoren har et viktig ansvar for utvikling og bruk av norsk fagspråk på alle fagområder, og det tas derfor til orde for på nytt å ta inn en språkbestemmelse i UoH-loven – bare tre år etter at den tidligere bestemmelsen ble opphevet. Det blir også foreslått at høyere undervisningsinstitusjoner skal utarbeide egne språkstrategier som skal sikre at det nevnte ansvaret blir fulgt opp i praksis:

8. Det må takast inn i lov om universiteter og høyskoler at universitetssektoren har eit viktig ansvar for at norsk fagspråk blir utvikla og brukt innanfor alle fagmiljø, i tillegg til engelsk og eventuelt andre språk. Lova må krevja at institusjonane utarbeider språkstrategiar som mellom anna spesifiserer korleis ein skal nå målet. (Ibid.: 8)

Det ble altså ikke lenger betraktet som tilstrekkelig med en generell lovbestemmelse som den man hadde hatt fram til 2002; man ønsket nå i tillegg å pålegge institusjonene i sektoren selv å konkretisere hvordan de språkpolitiske målene i loven skulle nås.

3.1 Universitets- og høyskolerådet følger opp

Universitets- og høyskolerådet (UHR) er det viktigste samarbeidsorganet for norske universiteter og høyskoler. UHR oppnevnte i november 2005 en arbeidsgruppe som skulle legge fram en rapport med språkpolitiske anbefalinger for UoH-sektoren. Det er rimelig å anta at *Norsk i hundre!* var en vesentlig inspirasjonskilde. Arbeidsgruppens rapport *Framlegg til ein språkpolitikk for universitet og høyskolar i Noreg* ble lagt fram i juni 2006. Rapporten fastslår at UoH-sektoren har et viktig ansvar for at norsk fagspråk blir utviklet og brukt i alle fagmiljø. I sammendraget av rapportens anbefalinger foreslås det at institusjonene i sektoren bør utarbeide språkstrategier som sikrer *parallellspråklighet*.

UHR-styret utformet så sine overordnede språkpolitiske retningslinjer med utgangspunkt i rapporten. I disse retningslinjene er hovedprinsippet at det må utarbeides en språkstrategi ved den enkelte institusjon i sektoren, og at språkstrategien må være slik utformet at den

ivaretar og fremmer bruk av norsk språk, likevel slik at engelsk eller annet internasjonalt språk kan brukes der det er hensiktsmessig. Prinsippet kommer tydelig fram i denne anbefalingen:

Institusjonene bør utarbeide språkstrategier som sikrer parallellspråklighet, dvs. norsk som nasjonalt fagspråk og engelsk som internasjonalt fagspråk (UHR 2007: 1)

Dette er første gang termen *parallellspråklighet* dukker opp i denne sammenhengen. Vi ser at termen er forklart i sitatet ovenfor som den situasjon der man har parallelle fagspråk for bruk henholdsvis nasjonalt og internasjonalt, i dette tilfellet norsk fagspråk i Norge og engelsk fagspråk internasjonalt. Termen skal etter sigende ha blitt introdusert i Norden i 2001 av den daværende Svenska språknämndens leder Olle Josephsson. Parallellspråklighet er imidlertid ikke et nytt fenomen. Det er snarere regelen i mange samfunn der flere språk er likestilt og lever side om side. Det som er nytt i denne sammenheng, er at termen benyttes særskilt for fagspråk innenfor kultur og vitenskap. I den nordiske språkdeklarasjonen er parallellspråklighet definert generelt slik:

Med parallellspråklighet menes samtidig bruk av flere språk innenfor ett eller flere områder. Det ene språket slår ikke ut det andre, men språkene brukes parallelt (Nordisk ministerråd 2007: 63)

At parallellspråklighet får så sterk tilslutning i UoH-sektoren, medfører nødvendigvis at sektorens fagterminologi må foreligge i parallelle språkversjoner. I arbeidsgruppens rapport er det anbefalt at det blir opprettet fagterminologigrupper som skal holde norsk fagterminologi à jour med internasjonal (les: engelsk) terminologi:

Det bør opprettast egne fagterminologigrupper i universitets- og høyskolesektoren med tilfredsstillende organisatoriske og økonomiske vilkår. Disse gruppene bør også ha som oppgave å holde norsk fagterminologi ved like og å definere norske termer i forhold til internasjonal terminologi. (UHR 2006: 5)

Denne radikale anbefalingen ville ha medført vidtrekkende forpliktelser for sektoren både økonomisk og administrativt, og den fant *ikke* veien inn i UHR-styrets overordnede språkpolitiske retningslinjer. Anbefalingen er ikke blitt fulgt opp i senere utredninger eller offentlige dokumenter på området. Slike terminologigrupper er heller ikke blitt opprettet ved institusjonene i sektoren på noe systematisk vis fram til nå, selv om det utvilsomt er

slike grupper – på tvers av institusjonene innenfor samme fag – som er den nødvendige løsningen dersom det skal arbeides systematisk med fagterminologi i UoH-sektoren, herunder språkparallellell fagterminologi.

I UHR-styrets overordnede språkpolitiske retningslinjer finner man derimot igjen den følgende anbefalingen med hensyn til utdanning fra arbeidsgruppens rapport. Selv om man holder fast ved norsk som normalt undervisningsspråk, åpner man for å gi undervisning på engelsk enten for å utvikle norske studenters kompetanse i engelsk fagspråk eller for å integrere fremmedspråklige studenter i undervisningen:

Undervisningsspråket ved universitetene og høyskolene skal normalt være norsk. For å oppnå instrumentelle mål om å utvikle kompetanse i engelsk fagspråk hos norskspråklige studenter eller integrere studenter med annet morsmål enn norsk eller annet skandinavisk språk, kan undervisningsspråket også være engelsk. (UHR 2007: 1)

Fem universiteter utarbeidet og vedtok i tråd med UHR-styrets anbefalinger en språkstrategi innen våren 2009.

3.2 Hva gjør regjeringen?

Regjeringens hittil siste språkmelding – *Stortingsmelding nr. 35 (2007–2008) Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* (figur 1 nedenfor) – ble lagt fram i juni 2008 og behandlet og vedtatt av Stortinget i april 2009.

Figur 1. *St.meld. nr. 35 (2007–2008) Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*

I meldingens kapittel nr. 7 ”Språkstyrking – eit komplett og samfunnsberande språk” er hele underkapittel 7.2 viet ”Terminologi og fagspråk”. I underkapittel 7.3.7.5 ”Lovfesting av ansvaret for norsk fagspråk” foreslår regjeringen å innføre en lovbestemmelse som forplikter UoH-sektoren til å vedlikeholde og videreutvikle norsk fagspråk:

Som eit overordna språkpolitisk verkemiddel innanfor forskning og høgare utdanning vil regjeringa dessutan fremja forslag om å lovfesta at universitet og høgsular har ansvar for vedlikehald og vidareutvikling av norsk fagspråk. (Kulturdepartementet 2007–2008: 122)

Det er tydelig at en viss bekymring for den prekære situasjonen for norsk fagspråk har nådd regjeringsnivå. I større detalj utdypes forslaget i det følgende tekstutdraget, der ansvaret for norsk fagterminologi blir tematisert og satt i sammenheng med den kraftige importen av engelskspråklig terminologi som følge av internasjonal kunnskapsutvikling og -utveksling:

Eit viktig moment vil [...] vera å streka under det ansvaret universitet og høgsular har for at det blir utvikla nye termar på norsk i takt med import av ny, ofte engelskspråkleg terminologi som skjer som ledd i den kontinuerlege kunnskapsutviklinga på dei internasjonale vitskapsarenaene. *I tillegg til dette bør ein også streka under at det innanfor alle fag skal utarbeidast parallelle termlister på norsk og engelsk med særleg tanke på studentane i faget.*” (Ibid.: 123) [min utheving]

Det råder altså bekymring for at det ikke skal bli utviklet norsk terminologi for ny kunnskap fra den internasjonaliserte forskningsverdenen, ikke minst slik kunnskap som i første omgang blir utviklet og formidlet på engelsk. Ideen om parallellspråklig skinner igjennom når det understrekes at det i alle fag skal utarbeides *parallelle termlister* på norsk og engelsk. Ikke minst hensynet til studentene og deres kunnskap om studiefagets terminologi blir igjen tillagt vekt i den forbindelse. Studentene skal kjenne sin fagterminologi ikke bare på engelsk, men også på norsk. Men, som vi har sett tidligere, er det institusjonene som ansvarliggjøres, ikke det enkelte fagmiljø der terminologien fins og brukes.

4 Loven blir endret igjen

I tråd med forslagene i språkmeldingen blir lov om universiteter og høyskoler endret på nytt sommeren 2009 gjennom tillegg av en kort ny paragraf 1-7 ”Ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk”:

Planlegging av systematisk innsamling og registrering av fagterminologi
i og for universitets- og høyskolesektoren

Universiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk.

Men i den generelt formulerte lovbestemmelsen er det ikke rom for språkmeldingens mer operative anbefaling om at det ”innanfor alle fag skal utarbeidast parallelle termlister på norsk og engelsk med særleg tanke på studentane i faget”. Bestemmelsen blir derfor lite konkret og framstår som mindre forpliktende enn den kunne ha vært. I forarbeidene til loven konkretiseres imidlertid noe av bestemmelsens intensjon i nevnte retning:

Med særlig tanke på studentene i de ulike fag må universiteter og høyskoler sørge for at det utarbeides oppdaterte termlister med parallell terminologi på engelsk og de to norske målformene. [min merknad: ”målformene” = bokmål og nynorsk]

Vi kjenner igjen dette forslaget fra to andre dokumenter nevnt ovenfor; studentenes behov for oppdatert og parallell fagterminologi på norsk (bokmål og nynorsk) og engelsk blir trukket fram som et vesentlig poeng. Det er hensynet til norsk fagspråk som undervisningsspråk i høyere utdanning som vies størst oppmerksomhet, og det er de høyere undervisningsinstitusjonene som gis ansvaret for at oppdatert terminologi blir utviklet og registrert. Dette skal riktig nok ifølge de samme lovforarbeidene skje i samhandling med Språkrådet:

Terminologiarbeidet i regi av universiteter og høyskoler må i nødvendig utstrekning og på hensiktsmessig måte knyttes opp mot *den overordnede nasjonale samordningsfunksjonen for utvikling og tilgjengeliggjøring av terminologi*. Det er i språkmeldingen lagt opp til at denne funksjonen skal ivaretas av Språkrådet. [min utheving]

Det vises her til den førnevnte språkmeldingen, der Språkrådet ble tildelt en samordningsfunksjon for nasjonalt terminologiarbeid. Språkrådets terminologitjeneste ble som følge av det opprettet høsten 2009. Språkrådet skal altså i sitt arbeid med norsk terminologi og fagspråk stå i nær kontakt med UoH-sektoren når det er nødvendig og hensiktsmessig.

I odelstingsproposisjonen der lovendringen ble foreslått for Stortinget, ble det framhevet at UoH-institusjonenes ansvar for norsk fagspråk også innebærer at de må utforme individuelt tilpassede språkstrategier. I dag har alle de åtte universitetene, men bare ca. 25 prosent av høyskolene, utarbeidet slike språkstrategier, og *fagspråk* er gjerne omtalt

der, men ikke alltid *terminologi*. Som vi skal se til slutt i denne artikkelen, er strategiene bare i liten grad blitt fulgt opp. Ikke minst gjelder det for terminologi og fagspråk. En viktig grunn til den mangelfulle oppfølgingen er at strategiene i liten grad er blitt gjort kjent og operasjonalisert på instituttnivå, der de ulike fagspråkene fins og brukes.

5 Så var vel alt i orden?

Det var det ikke. Som tilfellet ofte er når det gjelder lovregulering av språk og språkbruk, følger det ingen øremerkede økonomiske midler eller straffebud (sanksjonsmuligheter) med den nye lovbestemmelsen. Bestemmelsen er da heller ikke blitt fulgt opp ved universitetene og høyskolene, med et visst unntak for Norges handelshøgskole i Bergen og Universitetet i Bergen (UiB). Ved UiB ble det i 2010 opprettet en prosjektstilling som koordinator for administrasjonens språktjenester. I UiBs språkstrategi fra 2007 er det foreslått opprettet et språksenter ved institusjonen. Prosjektstillingen må betraktes som et første skritt på veien mot et slikt senter. Stillingen var den eneste av sitt slag inntil den ble lagt ned med virkning fra 1. januar 2015. Språksentre i UoH-sektoren er nok dermed enda lengre fra å bli en realitet.

Hva er årsaken til denne mangelen på oppfølging? Svaret er til dels å finne i departementsstrukturen i Norge de siste 20 årene. Der man inntil 1990 samlet ansvaret for både undervisnings- og kulturspørsmål (herunder språkspørsmål) i ett departement, har de to ansvarsområdene i ettertid tilhørt hvert sitt departement. I dag har Kulturdepartementet ansvaret for språkspørsmål og Kunnskapsdepartementet for utdanningsspørsmål. Situasjonen ligger dermed til rette for ansvarspulverisering når det gjelder språk og språkbruk i høyere utdanning. De to departementenes ansvar og prioriteringer er i praksis så ulike at de i noen henseender er på kollisjonskurs; Kulturdepartementet er opptatt av stillingen for norsk språk, mens Kunnskapsdepartementet er opptatt av internasjonalisering av de høyere lærestedene og deres studietilbud, noe som har vist seg å svekke stillingen for norsk språk i sektoren.

Det er Kunnskapsdepartementet som har gitt den nye lovbestemmelsen. Departementet har gjort lite eller ingenting for å få den omsatt i praksis. Men Språkrådet og dets

terminologitjeneste følte seg kallet av å bli nevnt i forarbeidene til loven gjengitt ovenfor og grep tak i saken i samarbeid med sekretariatet i UHR.

5.1 Språkpolitisk idéseminar

Terminologitjenesten ønsket å få belyst hvordan den nye lovbestemmelsen kunne omgjøres til handling. Våren 2011 ble det opprettet en gruppe som skulle planlegge et språkpolitisk idéseminar om terminologi og fagspråk i UoH-sektoren. Utfallet ble et løsningsorientert språkpolitisk seminar arrangert av UHR og Språkrådet i oktober 2011, med tittelen: ”*Idéseminar. Korleis skal vi vedlikehalde og vidareutvikle norsk fagspråk?*”

I innbydelsen til seminaret ble det lagt vekt på behovet for å belyse hvordan ulike fagspråklige erfaringer skulle kunne utnyttes i UoH-sektoren, og for å finne fram til effektive praksiser og metoder for formålet:

[...] Men kva tyder det å vedlikehalde og utvikle eit fagspråk? I dette seminaret vil vi sjå på konkrete erfaringar frå fleire hald og diskutere i kva grad sektoren kan dra nytte av desse praktiske tilnærmingane. Vidare vil vi også setje søkjelyset på praksisar og metodar som kan munne ut i ein mogleg felles plattform. (Idéseminar 2011)

5.2 Resultater av idéseminaret – utredningsgruppe

Foredragsholderen fra Kunnskapsdepartementet uttrykte tydelig at departementet overlot ansvaret for gjennomføringen av den nye lovbestemmelsen til UoH-sektoren selv. Ettersom norske universiteter og høyskoler er faglig autonome, var det ikke annet å vente. I de øvrige foredragene ble det presentert praktisk erfaring samt forslag om hvordan norsk fagspråk kan ivaretas i UoH-sektoren, men ikke tilstrekkelig konkret til å kunne benyttes direkte i videre oppfølging. Det kom imidlertid fram at det i enkelte fagmiljøer i sektoren allerede fantes termlister – private eller på instituttnivå – men at disse gjerne var tilgjengelige bare for intern forskning og undervisning. Mot slutten av seminaret ble det opprettet en hurtigarbeidende utredningsgruppe som med utgangspunkt i foredragene og diskusjonene under seminaret skulle utarbeide en rapport med forslag til en *mønsterpraksis* for terminologiarbeid i sektoren, *på tvers av institusjonsgrensar*.

Utredningsgruppen, med medlemmer hovedsakelig fra sektoren selv, ble administrert av UHR og Språkrådet i fellesskap.

I utredningsgruppens mandat sto det blant annet:

Arbeidsgruppen skal:

- utrede hva som kan være en tverrinstitusjonell mønsterpraksis for innsamling, registrering og tilgjengeliggjøring av fagterminologi i UoH-sektoren. En slik praksis må være hensiktsmessig, effektiv og rimelig, og den må være i tråd med anerkjent terminologisk metode og følge anerkjente terminologiske prinsipper. [...]
- diskutere og anbefale en hensiktsmessig datateknisk løsning for terminologiarbeidet i punktet over
- peke ut ett eller flere fagområder som egner seg til et pilotprosjekt i 2012. Resultatet bør ha overføringsverdi for andre fagmiljøer som ønsker å gjennomføre et tilsvarende prosjekt. (Språkrådet 2012: 4)

Språkrådet

Terminologiarbeid i
universitets- og høyskolesektoren
Rapport fra en utredningsgruppe

versjon:
13. mars 2012

Figur 2. Terminologiarbeid i universitets- og høyskolesektoren. Rapport fra en utredningsgruppe

Utredningsgruppens rapport (figur 2 ovenfor) ble lagt fram i mars 2012. I rapportens ”Sammendrag og konklusjoner” foreslås det at det blir gjennomført terminologiprosjekter i UoH-sektoren for å demme opp for fagspråklig domenetap. Det blir videre foreslått at

Planlegging av systematisk innsamling og registrering av fagterminologi
i og for universitets- og høyskolesektoren

det blir tatt i bruk en prosjektarbeidsmåte der terminologien for et akademisk fag gjøres til et felles ansvar for de aktuelle fagmiljøene ved alle nasjonale institusjoner der faget er representert:

For å unngå ytterligere domenetap for norsk på en rekke fagområder og for å sikre fagspråklig kommunikasjon på høyt nivå må det gjennomføres prosjekter for samling, etablering og formidling av enhetlig terminologi. *Arbeidet bør gjennomføres innenfor hvert enkelt fag i et bredt samarbeid på tvers av institusjoner og i nært samarbeid med [UHRs] nasjonale fagråd.* Arbeidet må skje i tråd med standardiserte metoder for terminologiarbeid. I størst mulig grad bør arbeidet omfatte norsk (bokmål og nynorsk), samisk og engelsk, men gjerne også andre fremmedspråk.

Som pilotprosjekt anbefales arbeid med kjemisk terminologi. (Språkrådet 2012: 3) [min utheving]

Den foreslåtte arbeidsmåten vil gi en enhetlig terminologi, og den vil dessuten være mest hensiktsmessig økonomisk og med tanke på bruk av fagpersoners tid og innsats. For å finne fram til en *mønsterpraksis* for terminologiprojekter i sektoren anbefaler gruppen at det blir arbeidet med innsamling, registrering og tilgjengeliggjøring av kjemisk terminologi i et pilotprosjekt. At *mønsterpraksisprosjektet* bør befatte seg med slik terminologi, skyldes i hovedsak to forhold: Det er ildsjeler i det aktuelle fagmiljøet som ønsker å bidra, og de kan som utgangspunkt for arbeidet tilby terminologilister som allerede foreligger.

Når det gjelder teknisk løsning for registrering og tilgjengeliggjøring av terminologien, konkluderer ikke utredningsgruppen endelig. Den legger vekt på at en framtidig løsning må ta hensyn til erfaring og være basert på åpne standarder, og at innholdet må være kodet slik at det problemfritt kan utveksles med andre tekniske løsninger.

Språkrådet bevilget NOK 500 000 til et slikt *mønsterpraksisprosjekt* i 2012. UHR trakk seg noe tilbake og ønsket ikke å koordinere prosjektet eller å eie og administrere en datateknisk løsning for det. Språkrådet sto dermed alene igjen med prosjektansvaret og valgte å videreutvikle sin egen termwiki²⁸ til bruk som teknisk løsning i prosjektet. Registrering av termer kom i gang først mot slutten av 2012, men det forteller altså min kollega Våge om i sin artikkel i denne publikasjonen.

---

²⁸ <http://www.termwiki.sprakradet.no/wiki/Hovedside>

6 Mangelfull praktisk oppfølging av språkstrategiene i UoH-sektoren

Det er ovenfor hevdet at en viktig grunn til at språkstrategiene bare i liten grad er blitt fulgt opp i praksis, ikke minst med hensyn til parallellspråklighet og terminologi og fagspråk, er at de i liten grad er blitt operasjonalisert på instituttnivå, der de ulike fagspråkene fins og brukes.

Dette er blitt behørig omtalt i fagbladet *Forskerforum*, som gis ut av fagforeningen Forskerforbundet, Norges største fagforening for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling. I en artikkel der i 2013 mer enn antyder professor Johan Myking ved Universitetet i Bergen at språkstrategienes anbefalte parallellspråkbruk ikke er blitt gjennomført etter hensikten på høyere nivå ved UoH-sektorens institusjoner, og at følgen kan bli at norsk språk snarere blir forvist fra dette nivået i sektoren:

På universiteta har vi ofte ein asymmetrisk språksituasjon, der norsk høyrer heime på grunnutdanninga, medan engelsk tek over på høgare nivå og i forskning. Kan ein då snakke om parallellspråkbruk, eller er dette snarare domenefordring? Målet med parallellspråkbruk må vel vere at det svakaste språket også blir brukt heilt til topps i hierarkiet. På mange fagfelt er det uråd å få gjennomslag for. (Forskerforbundet 2013: 10)

I samme artikkel hevder Unn Røynealand, professor ved MultiLing, et nyetablert senter for fremragende forskning ved Universitetet i Oslo, at internasjonalisering i UoH-sektoren, og dermed bruk av engelsk, i realiteten går foran hensynet til en parallellspråklig praksis. Hun understreker at det ikke er snakk om å stanse bruken av engelsk i akademien, men at noen må ha ansvar for å ta vare på det norske fagspråket. ”Slik situasjonen no er, avheng det av at einskildpersonar ser på det som viktig”, sier hun. (Ibid.: 11)

I artikkelen konkluderes det til slutt lakonisk med at det paradoksalt nok virker som om språkstrategiene i sektoren foreløpig har styrket engelsk fagspråk mer enn norsk fagspråk fordi de få tiltakene som er iverksatt, har gått ut på å styrke de ansattes engelskferdigheter:

Nettopp kurstilbud i akademisk engelsk for norske tilsette, er eitt av dei få konkrete tiltaka som er sette i verk ved institusjonane som følgje av den språkpolitiske offensiven dei siste åra. Førebels har altså den politiske uroa for norsk som fagspråk nesten berre resultert i tiltak for ytterlegare anglisering. (Ibid.: 11)

At forsvaret av norsk fagspråk er avhengig av enkeltpersoner, ildsjeler, ved de enkelte instituttene, blir bekreftet i en artikkel i *Forskerforum* i 2014 der tittel og ingress hevder følgende:

Overlèt fagspråket til eldsjelene.

UH-sektoren har hatt lovfesta ansvar for norsk fagspråk sidan 2009. Men praksisen er tilfeldig, og avheng av initiativ frå spesielt interesserte (Forskerforbundet 2014a: 8)

Kjartan Olafsson, førsteamanuensis i fysikk ved Universitetet i Bergen, forteller hvordan instituttet hans har laget sine egne terminologilister i mangel av læreverk på norsk:

Vi utdannar mellom anna lærarar til grunnskulen. Dei treng norske omgrep som dei kan bruke i undervisinga. Det finst ikkje gode norske lærebøker for denne gruppa, så vi nytta amerikanske. Vi tok utgangspunkt i emnelista i boka og laga ei ordliste, og tilbakemeldingane frå studentane er gode. (Ibid.: 8)

I den samme artikkelen forteller Knut Ebeltoft, redaktør i Fagbokforlaget, at han ble overrasket da han fikk vite at mange utdanningsinstitusjoner har språkpolitiske dokumenter. Han opplever nemlig at ”hans” lærebokforfattere gjør en stor innsats for norsk fagspråk nettopp som individuelle ildsjeler, ikke som aktører innenfor et fagspråkstyrkende system: ”Det er ikkje noko eg har høyrte nemnt i mitt arbeid. Lærebokforfattarane våre gjer ein formidabel jobb for norsk fagspråk, men dei gjer det ut frå eit personleg engasjement. Innsatsen er personavhengig og ikkje sett i system.” (Ibid: 9)

I en artikkel med tittelen ”Språkpolitikk i bakevja” i *Forskerforum* sommeren 2014 antyder Språkrådets daverende direktør Arnfinn Muruvik Vonen at de vedtatte språkstrategiene ved UoH-institusjoner ofte drukner i mer overordnede dokumenter, og han fastslår at strategiene dessuten har dårlig forankring blant institusjonenes egne ansatte:

Universitetene har i stor grad fulgt anbefalingene fra UHR og laget språkstrategier. [...] Realitetene er imidlertid mindre oppløftende. [...] Verre er det at språkstrategier som norske institusjoner har vedtatt, ser ut til å forsvinne i de overordnede strategidokumentene, ifølge en rapport. Nylig viste en meningsmåling Språkrådet har fått utført blant universitets- og høyskolelærere, at bare to av ti kjente uttrykket parallellspråklighet, mens vel en fjerdedel kunne si om institusjonen hadde et eget språkpolitisk dokument. (Forskerforbundet 2014b: 36)

Ti år etter at man i UoH-sektoren begynte å diskutere parallellspråklighet som motvekt mot den tiltakende bruken av engelsk fagspråk på bekostning av norsk fagspråk, er det altså bare 20 prosent av sektorens ansatte som er kjent med uttrykket. Det er nedslående, for parallellspråkbruk er ett av de fremste virkemidlene omhandlet i alle sektorens språkstrategier de siste fem–seks årene. Det lave tallet er imidlertid ikke særlig overraskende når det viser seg at bare 25 prosent av de samme ansatte vet at deres institusjon har et språkpolitisk dokument.

7 Sammendrag

Norsk fagspråk har i snart 15 år vært på vikende front for engelsk fagspråk i UoH-sektoren. Som mottiltak er det i lovs form vedtatt at sektoren har et ansvar for å vedlikeholde og videreutvikle det norske fagspråket, og dermed den tilhørende terminologien. Likeledes er de enkelte institusjonene i sektoren forventet å utarbeide språkstrategier som blant annet skal sørge for at norsk fagspråk ivaretas fullt ut i en internasjonalisert samtid der økende bruk av engelsk nødvendiggjør en parallellspråklig praksis der norske fagfolk anvender norsk fagspråk nasjonalt og engelsk fagspråk internasjonalt.

Innsatsen for å styrke nasjonalt fagspråk er imidlertid ikke tilstrekkelig for å motvirke presset fra engelsk. Bevisstheten om den utsatte stillingen norsk fagspråk befinner seg i, er ikke høy nok overalt i UoH-sektoren, og de språkstrategiene som er utformet for å motvirke presset fra engelsk, er ikke godt nok kjent i sektoren. Verken lovens intensjon eller språkstrategiene gjennomføres slik man kunne forvente. Det kan paradoksalt nok virke som om begge deler er blitt en sovepute for ikke å gjøre en reell innsats for norsk som fagspråk og akademisk undervisningsspråk, med den følge at engelsk fagspråk fortsetter å vinne terreng i Norge på bekostning av norsk fagspråk. Det gjenstår således mye arbeid – både sektorinternt informasjons- og holdningsarbeid samt terminologiarbeid – før reell parallellspråklighet kan sies å være oppnådd ved norske UoH-institusjoner.

Planlegging av systematisk innsamling og registrering av fagterminologi i og for universitets- og høyskolesektoren

Referanser

- Den Norske Forleggerforening (2014). *Bransjestatistikk for 2013* [sitert 14.8.2014]. Tilgjengelig: http://www.forleggerforeningen.no/filemanager/download_file/file/719606.pdf/Bransjestatistikk%202013.pdf.
- Forskerforbundet (2013). *Forskerforum* nr. 9/2013 [sitert 14.8.2014]. Tilgjengelig: http://www.forskerforum.no/uploads/forskerforum/pdf/FF9_2013_enkeltsider_pdf.pdf.
- Forskerforbundet (2014a). *Forskerforum* nr. 1/2014 [sitert 14.8.2014]. Tilgjengelig: http://www.forskerforum.no/uploads/forskerforum/pdf/Forskerforum_1_2014_pdf.pdf.
- Forskerforbundet (2014b). *Forskerforum* nr. 6/2014 [sitert 14.8.2014]. Tilgjengelig: http://www.forskerforum.no/uploads/forskerforum/pdf/FF_06_web_enkeltsider_pdf.pdf.
- Kulturdepartementet (2007–2008). *St.meld. nr. 35 (2007–2008) Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* [sitert 15.10.2013]. Tilgjengelig: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/regpubl/stmeld/2007-2008/stmeld-nr-35-2007-2008-.html?id=519923>.
- Lov av 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler [sitert 15.10.2013]. Tilgjengelig: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-04-01-15?q=universitets-%20og%20h%C3%B8yskoleloven*.
- Nordisk ministerråd (2007). *Deklarasjon om nordisk språkpolitikk*. København [sitert 15.8.2014]. Tilgjengelig: <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:700895/FULLTEXT01.pdf>.
- Ot.prp. nr. 40 (2001–2002) om lov om endringer i lov 12. mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler og lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell [sitert 15.10.2013]. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/otprp-nr-40-2001-2002-/id167065/>.
- Ot.prp. nr. 71 (2008–2009) om lov om endringer i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler [sitert 15.10.2013]. Tilgjengelig: <https://www.regjeringen.no/nb/dokument/prop/id1753/?ownerid=586>.
- Språkrådet (2005). *Norsk i hundre! – Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder. Et forslag til strategi* [sitert 15.10.2013]. Tilgjengelig: http://www.spraakradet.no/Tema/Spraakpolitikk/Norsk_i_hundre_Strategiar/.
- Språkrådet (2011). *Idéseminar. Korleis skal vi vedlikehalde og vidareutvikle norsk fagspråk?* Oslo [sitert 14.8.2014]. Tilgjengelig: <http://www.sprakrad.no/Tema/Terminologi-og-fagspraak/Kalender/Ideseminar/>.
- Språkrådet (2012). *Terminologiarbeid i universitets- og høyskolesektoren. Rapport fra en utredningsgruppe*. Oslo [sitert 15.10.2013]. Tilgjengelig: <http://www.sprakrad.no/upload/Terminologi/UH-terminologi%20Rapport%202012-03-13.pdf>.
- Schwach, Vera (2009). *Masterprogrammer på engelsk i Norge. I bredde og nisjer*. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning. Oslo [sitert 14.8.2014]. Tilgjengelig: <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFUrapport2009-36.pdf>.
- Schwach, Vera & Elin Seim Mæsel (2013). *Pensum i høyere utdanning – hvilke læremidler brukes? Kartlegging av praksis i utvalgte fag*. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning. Oslo [sitert 14.8.2014]. Tilgjengelig: <http://www.nifu.no/files/2013/11/NIFUrapport2013-29.pdf>.
- UHR (2006) = Universitets- og høyskolerådet. *Framlegg til ein språkpolitikk for universitet og høyskolar i Noreg*. Oslo [sitert 15.10.2013]. Tilgjengelig: http://www.uhr.no/documents/Rapport__ein_spr_kpolitikk_for_universitet_og_h_gskolar_i_Noreg__juni2006.pdf.
- UHR (2007) = Universitets- og høyskolerådet. *UHRs overordnede språkpolitiske retningslinjer*. Oslo [sitert 15.10.2013]. Tilgjengelig: http://www.uhr.no/documents/spraakpolitisk_plattform.pdf.